

ASTIONIM(SHAHAR NOMI)KOMPONENTLI MAQOLALAR

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti 4-bosqich talabasi

Mavlonova Marjona

mavlonovamarjona1804@gmail.com

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti,

Gumanitar yo‘nalishlarda

chet tillar kafedrasida o‘qituvchisi

Mirzayeva Feruza

Feruzamirzayeva1983@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada astionimlar, ya’ni shahar nomlari ishtirok etgan maqollar lingvistik va madaniy jihatdan tahlil qilinadi. Maqollarda shahar nomlarining semantik va ramziy ma’nolari o‘rganiladi. Ularning xalq tafakkuri, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy qarashlarni ifodalashdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, astionim komponentli maqollarning nutqdagi obrazlilikni kuchaytirishi va tarbiyaviy ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida bunday maqollar milliy madaniyat va til boyligining muhim qismi ekanligi aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: astionim, shahar nomlari, maqollar, toponim, geografik nom, madaniyat

Аннотация. В данной статье рассматриваются пословицы с астионимами, то есть с названиями городов, с лингвистической и культурной точек зрения. Анализируются семантические и символические значения астионимов в пословицах. Освещается их роль в отражении народного мышления, социальных отношений и нравственных представлений. Также рассматривается их выразительная и воспитательная функция. В результате исследования установлено, что такие пословицы являются важной частью национальной культуры и языка.

Ключевые слова: астионимы, названия городов, пословицы, топоним, географическое название, культура

Annotation. This article analyzes proverbs containing astionyms, meaning city names, from linguistic and cultural perspectives. It examines the semantic and symbolic meanings of astionyms such as city names in proverbs. The study explains their role in expressing folk thinking, social relations and moral views. It also highlights their expressive and educational functions in language. The results show that such proverbs are an important part of national culture and linguistic heritage.

Keywords: astionyms, city names, proverbs, toponym, geographical name, culture

Astionimlar, ya'ni shahar nomlari tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Ular nafaqat geografik obyektini belgilaydi, balki xalqning madaniyati, dunyoqarashi va tarixiy tajribasini ham aks ettiradi. Xalq og'zaki ijodining eng muhim janrlaridan biri bo'lgan maqollarda astionim komponentlarning ishlatilishi alohida lingvistik hodisa sifatida qaraladi. Chunki shahar nomlari qadimdan iqtisod, madaniyat, savdo va e'tiqod bilan chambarchas bog'langan holda shaharning obro'si, aholisining fe'l-atvori va jamiyatdagi o'rnini ifodalashda muhim vosita bo'lib kelgan. Shu sababli maqollarda shahar nomlari ko'pincha ramziy ma'no kasb etadi va chuqur falsafiy mazmunni ifodalaydi.

Astionimlar ishtirok etgan maqollar orqali xalq o'zaro munosabatlarga, hunarmandchilik va savdo-sotiq an'analari, ijtimoiy tabaqalanish va shahar-ovul munosabatlariga bo'lgan qarashlarini ifodalaydi. Masalan, shahar nomlari orqali boylik, kambag'allik, mehnatsevarlik, dangasalik, epchilik yoki soddalik kabi xususiyatlar namoyish etiladi. Bu esa astionim komponentli maqollarning semantik qatlamini yanada boyitadi. Astionimlarning maqollarda qo'llanishi tilning obrazlilik darajasini oshiradi. Shahar nomlari maqollarda ko'pincha tipik xususiyat yoki ijtimoiy rolni ifodalovchi vosita sifatida ishlatiladi. Masalan, bir xalq maqolida "Buxoro – ilm sha'ni, Samarqand – san'at sha'ni" kabi iboralar orqali shaharning o'zi emas, balki unda yashovchi xalqning fazilatlarini va mashg'ulotlari ifodalanadi. Shu tarzda astionimlar maqollarda faqat geografik birlik emas, balki metaforik tushunchaga aylanadi.

O‘zbek xalq maqollarida astionimlarga oid juda ko‘p misollar uchraydi. Masalan, “Toshkentning toshini ol, qolganini tashla”, “Samarqand – ko‘rkam shahar, Har kuni bayram u yer”, “Buxoro – gumbazi islom, Xorazm – ilmi xilvat” kabi mazmundagi maqollar xalqning shaharlarning o‘ziga xos jihatlari, iqlimi, me‘morchiligi va madaniy merosiga bo‘lgan kuzatuvchanligini ifodalaydi. Bunday maqollarda shahar nomlari orqali aholining xulqi, kasbi va dunyoqarashi tushuntiriladi. “Qarshi – cho‘l ichra gavhar”, “Termiz – ilm dargohi” kabi oddiy shahar nomlari orqali esa sabr-toqat, bilim va mehnat g‘oyalari beriladi. Astionim komponentli maqollar ko‘pincha nasihat, qiyoslash yoki faxrlanish maqsadida ishlatiladi.

Astionimlar xalqning tarixiy xotirasini ham aks ettiradi. Qadimdan mashhur shaharlar, poytaxtlar, savdo yo‘llaridagi markazlar yoki muqaddas qadamjolarining nomlari maqollarda saqlanib qolgan. Shu sababli maqollarda shahar nomlari tarixiy va madaniy voqealar bilan bog‘lanadi. Masalan, “Afrosiyobdan shamol esdi” yoki “Shahrisabzning so‘z oynasi” kabi iboralar orqali aniq tarixiy davrlarga ishora qilinadi. Bu nomlar faqat joyni belgilovchi emas, balki butun bir sivilizatsiyaning axloqiy va estetik idealini ifodalovchi ramzga aylangan. Astionimlar orqali xalq o‘zining tarixiy tajribasini avloddan avlodga yetkazib kelgan. Shu sababli maqollar tilning tarixiy xotira funksiyasini ham bajaradi.

Astionim komponentli maqollar sotsiologik jihatdan ham muhimdir. Chunki ular jamiyatning shaharga, uning aholisiga, madaniyatiga va iqtisodiy holatiga bo‘lgan munosabatini ifodalaydi. Shahar nomlari qadimdan eng muhim ijtimoiy belgilardan biri bo‘lganligi sababli, maqollarda shahar orqali obro‘, boylik, hunar yoki kambag‘allik g‘oyalari ham aks etadi. “Shaharga borguncha, qishlog‘ingni bil”, “Har shaharning o‘z odobi bor” kabi mazmundagi maqollar shahar va qishloq o‘rtasidagi farqlarni, o‘zaro munosabatlarni tahlil qiladi. Bu esa astionimlarning tarbiyaviy funksiyasini ko‘rsatadi.

Lingvistik nuqtai nazardan astionimlar maqollarda turli grammatik va semantik vazifalarni bajaradi. Ular gapning asosiy komponenti sifatida kelib, butun ma‘noni shakllantiradi. Ba‘zan ular metaforik kengayish orqali umumiy tushunchaga aylanadi. Masalan, “Buxoro” so‘zi faqat shahar nomi emas, balki islom ilmi, qadimiy madrasalar va

hunarmandchilik ma'nosida ham ishlatiladi. "Samarqand" esa go'zallik, me'morchilik mahorati va tarixiy ulug'vorlik ramziga aylangan. Bu hodisa semantik ko'chish deb ataladi. Astionimlar maqollarda ko'pincha qisqa, ixcham va obrazli shaklda beriladi, bu esa ularning esda qolishini osonlashtiradi.

Psixolingvistik jihatdan qaraganda, shahar nomlari inson ongida kuchli tasavvurlar va assotsiatsiyalar uyg'otadi. Kishilar ma'lum shahar nomini eshitganda u bilan bog'liq ma'lum bir iqlim, turmush tarzi, kasb yoki tarixiy shaxsni xayoliga keltiradi. Shu sababli astionimlar maqollarda kuchli emotsional ta'sirga ega bo'ladi. Masalan, "Buxoro" ismi odatda ilmlilik, diyonat va qadriyat obrazini uyg'otsa, "Toshkent" ismi zamonaviylik, savdo-sotiq va jamoatchilikni ifodalashi mumkin. Bu esa maqollarning kommunikativ samaradorligini oshiradi.

Astionim komponentli maqollarni etnolingvistik jihatdan o'rganish ham muhimdir. Chunki ular xalqning geografik muhitga, tabiatga va o'zga yurtlar bilan munosabatga bo'lgan qarashlarini ko'rsatadi. "Kimning tuprog'ida – uning qadri shunda", "Har bir shaharning bahori o'zgacha" kabi maqollar orqali jamiyatda vatanparvarlik, mehnat va sabr-toqat kabi axloqiy me'yorlar ifodalangan. Bu esa til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tasdiqlaydi. Har bir astionim ortida ma'lum madaniy tajriba va tarixiy xotira mavjud.

Zamonaviy davrda ham astionim komponentli maqollar o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ular adabiyotda, nutqda va ta'lim jarayonida keng qo'llaniladi. Ayniqsa globalizatsiya va shaharlashuv jarayonlari kuchaygan davrda bu maqollar yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki ular insonlarni o'z shahrini bilishga, unga hurmat bilan qarashga va yashayotgan joyning qadriga yetishga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, astionim komponentli maqollar tilshunoslik, madaniyatshunoslik va sotsiologiya uchun muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Ular shahar nomlari orqali xalqning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari va falsafiy qarashlarini ifodalaydi. Astionimlar maqollarda faqat geografik birlik emas, balki chuqur ramziy ma'no tashuvchi lingvistik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli ularni o'rganish til va madaniyatni chuqur tushunishga yordam beradi.

References

1. Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Press.
2. Schipper, M. (2009). *Never Say 'I': Proverbs and Sayings*. Oxford University Press.
3. Taylor, A. (2012). *The Proverb*. Harvard University Press.
4. Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Pearson Education.
5. Mirzaeva, Feruza. “Структурно-семантические характеристики английских и узбекских пословиц с существительными компонентами.” *Универсальная индексная библиотека Вестника педагогов нового Узбекистана*, vol. 1, no. 11, 30 Nov. 2023, pp. 64–67.
6. Mirzayeva F. "Proverb as an object of linguistic research" *World Bulletin of Social Sciences* (33), 82-87, 2024.
7. Mirzayeva F. "Contrastive study of proverbs with a hydronom component in English and Uzbek languages" *The Peerian Journal* (40),36-38, 2025.